

УДК 78.067.26(477):026.062(430-25)

Ірина Довгалюк

ФОНОГРАФІЧНІ ЗАПИСИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ МУЗИКИ У БЕРЛІНСЬКОМУ ФОНОГРАМАРХІВІ

Серед численних фонограм традиційної музики з різних куточків світу, у Берлінському фонограмархіві Державного етнографічного музею містяться дві фонографічні збірки українських народних мелодій. Їхні автори – Олександр Зачиняєв та Іван Сеньків. У статті представлено ці колекції та викладено історію їх появи.

Ключові слова: Берлінський фонограмархів, фонографування народної музики, Олександр Зачиняєв, Іван Сеньків, Едуард Вольтер.

Фонограми української народної музики, згромаджені впродовж першої половини ХХ століття, знаходяться сьогодні не лише у фонозбірнях України, а й низці закордонних архівів, зокрема інституціях Берліна, Будапешта, Вашингтона, Відня, Вільнюса, Санкт-Петербурга. У колекціях зберігаються як оригінальні воскові носії, так і виготовлені гальвано-матриці та зроблені з них копії.

Однак, незважаючи на важливість для історії української науки та культури цих звукових документів, сьогодні про ці раритетні фонографічні збірки маємо небагато інформації. Окрім введених у науковий обіг нечисленних джерельних матеріалів [16; 18], за невеликим винятком, у науковій літературі це питання майже не висвітлено [2; 4; 7; 10].

Серед фонограмархівних інституцій, де сьогодні містяться рідкісні фонограми української народної музики, є і одна з найстаріших установ світу – Берлінський фонограмархів Державного етнографічного музею в Берліні Фонду пруської культурної спадщини (Berliner Phonogramm-Archiv am Museum für Völkerkunde, Staatliche Museen zu Berlin, Stiftung Preussischer Kulturbesitz). Датою створення архіву прийнято вважати вересень 1900 року, „коли К[арл] Штумпф і О[tto] Абрагам використали приїзд до Берліну сіямських музикантів” [4, с. 74], записавши їхній репертуар на фоновалики у Берлінському зоопарку. Респондентами німецьких дослідників стали

артисти придворної театральної трупи із Бангкоку, столиці Сіаму (тепер – Тайланду). Результати дослідження К. Штумпф уже наступного року опублікував у розвідці „Звукова система і музика сіамців” („Tonsystem und Musik der Siamesen”). Оскільки вчений на той час займав посаду одного із керівників Інституту психології Берлінського університету Фрідріха Вільгельма, фонозаписи там і зберігались [18, s. 13]. 1904 року архів офіційно став частиною Інституту, а його засновник К. Штумпф очолив нову інституцію – Берлінський фонограмархів. Започатковуючи фонозбірню, дослідник обумовив її засадничі завдання: „Зібрати швидко зникаючі під натиском цивілізації залишки музичної культури народів світу та використовувати їх для порівняльного вивчення в галузі музикознавства, етнології, антропології, психології народів та естетики”¹ [2, с. 469].

1905 року керівником фонограмархіву став Ерік Моріц фон Горнбостель – учень та помічник К. Штумпфа. Проте генеральні завдання інституції не змінилися. Е. М.фон Горнбостель, який зробив архів „справою свого життя” [2, с. 469], за підтримки асистентів „Е[ріка] Фішера, А. Крейшгауера, Г[еорга] Герцога, М[ечислава] Колінського, М[аріуша] Шнайдера, Г[еорга] Шюнемана” [2, с. 469] доволі скоро перетворив його в одну з найбільших колекцій фонограм народної музики у світі та європейський центр порівняльного музикознавства.

Дякуючи наполегливій праці засновників, працівників та волонтерів фонограмархіву, інституція безупинно наповнювалася новими фонограмами. Джерела були різні. До архіву надходили записи, зроблені від позаєвропейських музикантів, які з концертами приїжджали до Берліна, польові матеріали, зібрані у численних експедиціях від респондентів позаєвропейських та європейських народів.

Поповнили фонозбірку також рекорди, зроблені в роки Першої світової війни від військовополонених „з різних регіонів світу у 32 таборах Німеччини. Запис проводили як на грамофон, так і з допомогою фонографа Едісона. Результати дослідження зафіксували на 1022 воскових валиках і 1651 шелакових пластинках” [1]. Серед інших тоді ж записали і 61 українську мелодію [1]. Активним виконавцем проекту був професор університету та державної Вищої музичної школи Георг Шюнеман, який „записав близько 1000 фонограм” [2, с. 469]. Вчений також планував підготувати „до видання свої фонографічні записи українських пісень, зроблені під час війни” [5, с. 220-221].

---

¹ Тут і даліше переклад іншомовних цитат автора статті.

На межі XIX–XX століть у європейських архівах використовували фонографи двох систем. Принцип їх роботи був загалом подібний, пристрої різнилися хіба що носіями звука: це були валики або платівки-диски. Валикові, чи, як їх називали, едісонівські, фонографи, які використовували у Берлінському архіві, виявилися простішими у використанні, але самі носії були дуже крихкими й існували лише в одному екземплярі [17, s. 227]. 1899 року завдяки Т. Б. Ламберу, який винайшов спосіб виготовлення дублікату з воскового валикового оригіналу, цю проблему успішно вирішили [13, s. 4–5]. Через два роки в Берлінському фонограмархіві відкрили і першу спеціальну гальванопластичну копіювальну лабораторію та розпочали масове тиражування воскових валиків [4, с. 20]. Виготовлення недорогих гальванічних матриць і копій з них забезпечило „можливість обміну фонозаписами між музеями і приватними збірками в Німеччині, Франції, Англії, Росії та Америці для провадження порівняльних студій” [14, s. 162] та інших цілей.

Ще одним джерелом наповнення архіву стали фонограми, здобуті шляхом налагодження тісних зв'язків з іншими світовими архівними установами й окремими збирачами та власниками фоноколекцій. Таким чином Берлінському фонограмархіву вдалося отримати записи, рекордовані ще до 1900 року. Зокрема, це була колекція фонограм Франца Боаса, Б. Лявфера [4, с. 74], Чарльза Масерса [2, с. 468–469] та чимало інших. Тож зібрання швидко росло. На 1908 рік фонограмархів налічував уже 1000 носіїв звуку [17, s. 230].

Відомо, що серед установ, з якими Берлінський фонограмархів налагодив контакти (щонайпізніше наприкінці 1907 року), було і Наукове товариство імені Шевченка. Правдоподібно, у Німеччині знали, що у Львові є збірка фонографічних валиків [17, s. 232] та, очевидно, цими записами німецькі архівісти не скористалися. Принаймні наразі про це не вдалося розшукати будь-якої додаткової інформації.

Сьогодні Берлінський фонограмархів є складовою Відділу етномузикології Державного етнографічного музею в Берліні Фонду пруської культурної спадщини (*Berliner Phonogramm-Archiv am Museum für Völkerkunde, Staatliche Museen zu Berlin, Stiftung Preußischer Kulturbesitz*). Колекція, яка міститься у фондах, охоплює записи народної музики 1893–1954 років різних народів [18, s. 13]. У архіві призбирано понад 2747 оригінальних воскових циліндрів та 14 000 гальванічних копій практично з цілого світу [15, p. 228]. Фонозаписи споряджені й супровідною інформацією, що містить відомості про

виконавців, музичні інструменти, культурний контекст, а також технічні характеристики звукозаписувальних пристроїв. Деякі колекції доповнені ще й світлинами.

Серед фонограм, які зберігаються у Берлінському фонограмархіві, про що уже мовилося, є і дві збірки народних мелодій, здобуті українськими дослідниками. Одна з таких колекцій належить Олександрю Зачиняєву, інша – Івану Сеньківу.

Про народознавчу діяльність психофізіолога, поета, фольклориста, етнографа, педагога Олександра Зачиняєва¹ відомо загалом небагато. Він співпрацював з Відділенням російської мови та словесності Імператорської академії наук, за фінансової підтримки якого проводив фольклористичні експедиції [8], цікавився проблемами билинознавства [3].

О. Зачиняєв був серед тих, хто не лише дбав про збереження фольклорного спадку для нащадків, а й задля його об'єктивного та повноцінного запису, намагався ввести у збирацьку працю фольклористів різні технічні новинки. У своїх етнографічних студіях він використовував фонограф, а 1910 року ще й виступив з ініціативою запровадити у дослідницьку працю збирачів кінозапис. О. Зачиняєв вважав, що кінематограф міг якнайкраще послужити „для фіксації багатьох звичаїв, обрядів, танців і танків, тобто тієї частини поетичної творчості, яка найслабше висвітлена з огляду зображення дії, руху” [8, с. 57-58].

Та незважаючи на піонерські ініціативи О. Зачиняєва, інформація про його фонографічну спадщину досить скромна. Так, окремі згадки про звукові записи збирача можна віднайти у листуванні його сучасників: композитора, диригента Кирила Стеценка з видавцем, поетом Олексою Коваленком. Зокрема у листі, датованому 13 січнем 1908 року, К. Стеценко писав: „Академік Зачиняєв, як Ви вже, мабуть, знаєте, згоден, щоб фонографічні пластинки передати для студій д. [Олександрю] Кошицю. От Вас і прошу перевезти той короб, що стоїть у Вас, і допомогти [О.] Кошицю придбати грамофона, – чи купити, чи

---

¹ Олександр Зачиняєв (Сковорода-Зачиняєв, 1877–1930) народився у Воронежській губернії, нащадок Григорія Сковороди. Директор Київської гімназії, доцент Київського медичного інституту, професор Київського ветеринарного та Музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка, завідувач лабораторією з рефлексів Всеукраїнської академії наук. Учень академіка Івана Павлова, під його керівництвом працював у Фізіологічному інституті АН СРСР у Ленінграді (кінець 20-х років), досліджував нервову систему собак. Помер і похований у Вінниці.

взяти на прокат, – що потрібно для студій з грампластинками. А допомогти Ви можете тими моїми грішми, що Ви одержите з української книгарні за мої продані муз[ичні] твори. Якщо не хватить тих грошей, то решту вже як-небудь достаньте і сповістіть мене, а я вже вишлю Вам її” [10, с. 138]. Відтак К. Стеценко ще не раз листовно нагадував О. Коваленку про своє прохання зацікавитися „фонографічними пластинками” О. Зачиняєва та передати їх О. Кошицю. Мабуть, О. Кошицю необхідні були ці записи як сировинний матеріал для хорових обробок, які він робив, щоб поповнити репертуар власного хору.

Що це насправді були за фонографічні носії – сказати важко, бо в одному із наступних листів від 7 березня 1908 року К. Стеценка до О. Коваленка йшлося вже не про пластинки, а про валики і фонограф: „Напишіть іще, будьте ласкаві, по моєму дорученню до академіка Зачиняєва, – було сказано в посланні, – щоб він вислав або фонограф до тих валиків, що маються у Кошиця, або прислав на Ваше чи на Кошиця ім’я гроші на фонограф” [10, с. 142]. Можливо, у листах йшлося про різні носії і записи. Та оскільки принцип запису на валики та воскові платівки був однаковий, то часто плутали і їх назви. Це, ймовірно, був акурат такий випадок.

Мабуть саме ці валики з фонографічного доробку О. Зачиняєва, про які писав К. Стеценко, або ж якась їх частина, потрапили до петербурзької колекції рекордів, призбираної ще до Першої світової війни лінгвістом, етнографом, фольклористом та археологом Едуардом Вольтером. Дослідник був завідувачем і хранителем першого в Росії фонограмархіву – Фонотеки Першого слов’янського відділу бібліотеки Імператорської академії наук, заснованого з ініціативи російського славіста-філолога академіка Алексея Шахматова 1909 року. Основу фоновірки склали валики із записами фольклору народів, що проживали на території тодішньої Російської імперії. І хоча архів був задуманий насамперед для діалектологічних досліджень, окрім зразків говорів та прозових жанрів фольклору, тут було зібрано чимало музики. Очевидно, валики надійшли у розпорядження Е. Вольтера ще до офіційного заснування фонотеки.

Шукаючи різні шляхи поповнення збірки новими звуковими документами, Е. Вольтер налагодив зв’язки з Берлінським фонограмархівом та домовився про копіювання наявних у Петербурзі фонограм задля можливості їх подальшого обміну на записи, що знаходилися у інших архівах Європи та світу.

Серед валиків, переданих Е. Вольтером для зняття копій, були і циліндри О. Зачиняєва. За угодою один комплект скопійованих фонограм залишили у Берліні, інший – передали до Петербурга Е. Вольтеру, можливо, ще один – О. Зачиняєву. При виготовленні дублікатів усім записам „присвоїли сигнатури і порядкові номери, витиснуті на торцях ‘гальвано’ (мідних негативів, отриманих з оригінальних валиків методом гальванопластики), які залишали відбиток на відлитої із гальвано нових воскових копіях” [12]. Українські валики отримали шифри: „KLR WO I–IX = Малоросія Вольтер (KLR WO I–IX = Kleinrussen Wolter)” [12].

Нині у Берлінському фонограмархіві містяться гальвано-матриці та копії фонограм дев’яти валиків, рекордованих О. Зачиняєвим¹. Усі вони знаходяться серед матеріалів під загальною назвою – „Коллекція Вольтера” („Sammlung Wolter”). Між іншим, у цій же збірці числяться й фонозаписи болгарської, литовської, сербської (за іншими джерелами – боснійської) народної музики [18, s. 316-317; 12], з яких також було знято копії.

І хоча фонограми українського збирача поміщені як „Вольтер Малоросія”, у графі „збирач” зазначено: „Зачиняєв О.”. Із скупого архівного опису відомо, що на фоновалики український дослідник рекордував світські та релігійні пісні. У графі „рік” стоїть дата „1908”. Це може бути час або рекордування, або придбання колекції Е. Вольтером. Як регіон запису вказано – „Київ”. Однак, якщо два села: „Іванівка (коло Києва)”² та „Мартиновичі (коло Радомишля)”³ фактично підпадають під цей опис, то третє – Олонець, знаходиться в Карелії (Росія)⁴. Валики № 8 та 9 не документовані.

1930 року фонограми з чотирьох носіїв цієї колекції (№ 1-3, 9) транскрибував німецький дослідник Петер Панофф (Peter Panóff). Очевидно, він не знав української мови, тож списав з рекордів лише мелодії. Дві з них були вміщені Союзною Ціглер у каталозі „Берлінський архів воскових циліндрів” [18, s. 316].

Із відомостей, поданих в коментарях до колекції О. Зачиняєва, напрошується висновок, що дослідник робив записи радше як

¹ Дивно, але у Петербурзькому архіві містилася копія лише одного валика із записів О. Зачиняєва [7, с. 424].

² Тепер – с. Іванівка Ставищенського району Київської області.

³ Тепер – с. Мартиновичі Поліського району Київської області (Чорнобильська зона, село виселене).

⁴ Тепер – с. Олонець, Республіка Карелія (Росія).

фонографіст-любитель: він записував на валках пісні повністю, а не як було на той час прийнято у збирачів-професіоналів – лише їх перші строфи. Певні застереження є і до поданих коло мелодій приміток. Хто був їх автором, з'ясувати не вдалося. Так, перша мелодія, рекордована на валику під № 1 і позначена як „урожайна пісня” („Entelied”), насправді є відомою українською народною піснею „Ой на горі та й жінці жнуть”, яку, втім, нерідко як колись, так і сьогодні в українських співаниках помилково поміщають серед „жниварських”.

Друга – з коментарем „Klagelied”, дослівно мала би перекладатися як „голосіння”. Однак, укладаючи супровідний текст, мабуть, було неточно перекладено коментар рекордиста, де радше йшлося про „журливу чи тужливу” пісню. Її мелодія дуже нагадує поширену на Наддніпрянщині ліричну пісню „Гей, Гей! Ой хто лиха не знає”, у якій юнак нарікає на свою нещасливу долю.

Наразі залишається невідомою доля оригінальних валиків О. Зачиняєва. Можливо, збирач лише позичив свої записи Е. Вольтеру, тож після зняття копій із циліндрів, їх повернули власнику, а дальші сліди валиків загубилися. Однак, скоріш за все, воскові носії після гальванопластичного копіювання були вже непридатними для використання, тож їх могли і не зберегти.

У Берлінському архіві знаходиться ще одна колекція української народної музики. Вона належить етнографу, історичу та фольклористу, науковому співробітнику Державного музею німецької етнографії, доктору Івану Сеньківу¹. Історія появи його фонозбірки дещо інша від колекції О. Зачиняєва.

---

¹ Іван (Джоан) Сеньків (1913–1993) народився 7 жовтня 1913 року в с. Порежжя на Станіславщині (тепер Тисменицького району Івано-Франківської області). Вчився у місцевій школі, в Українській гімназії в Станіславі. 1936 року розпочав студії у Варшавському університеті, де вивчав етнографію у професора Цезарії Бодуен де Куртене-Єнджеєвіч, історію України – у професора Мирона Кордуби, славистику – у професора Романа Смаль-Стоцького. Відбув низку експедицій на Гуцульщину, які часто проводив з письменником, філософом, перекладачем, етнографом, дослідником гуцульського краю Станіславом Віцензом і польським есеїстом, літературним критиком, перекладачем, співробітником польського посольства у Берні Єжи Стемповським. Магістерський іспит склав у червні 1939 року, тема його атестаційного дослідження – „Гуцульська гражда”. У вересні 1939 року для продовження навчання виїхав у Берлін, де записався до університету. Тоді ж розпочав працю у Державному музею німецької етнографії в Берліні. У червні 1942 року після здачі іспитів і захисту докторської праці „Пастуше життя гуцулів” одержав диплом доктора філософії

Родом із Прикарпаття, у вересні 1939 року, тільки-но отримавши магістерський диплом Варшавського університету, І. Сеньків приїхав у Берлін, щоби поглибити свої знання з німецької етнології. У німецькій столиці за протекцією його варшавського професора етнографії І. Сеньківим зацікавився генеральний директор Державного музею німецької етнографії в Берліні професор доктор Конрад Гам. Він влаштував юнака на роботу, запропонувавши йому посаду наукового співробітника Євразійського відділу очолюваного ним музею. В обов'язки молодого працівника входило наукове опрацювання великої етнографічної колекції з Покуття та Гуцульщини, а також польських, румунських, болгарських і мадярських етнографічних збірок [9, с. 488].

„Із документації музею випливає, що І. Сеньків, за сприяння генерального директора Державного музею, очолив чимало дослідницьких поїздок на свою батьківщину” [18, с. 376]. Там він вивчав народну традиційну культуру гуцулів та покутян, зокрема, цікавився їх архітектурою, промислами, ремеслами. Під час експедицій дослідник збирав також етнографічні експонати для музею. Одна з таких дослідницьких мандрівок відбулася восени 1942 року, під час якої І. Сеньків побував у Косові, Жаб'є (тепер – Верховина), Космачі, Ворохті, Коломій, батьківському селі Побережжя¹ та низці інших населених пунктів і закупив для музею 361 експонат.

Крім вивчення та придбання етнографічних матеріалів, І. Сеньків фіксував ще й пісні та інструментальну музику [18, с. 376]. Саме з такою метою була zorganizована і його остання збирацька поїздка в Україну, яку він здійснив за дорученням директора музею К. Гама. Відповідний наказ і нині зберігається у документах Етнографічного музею [18, с. 376].

Експедиція, як зазначено у паспорті фонографічних матеріалів, тривала з 1 до 20 серпня 1943 року. У графі „Місце запису” зазначено – „Єзупіль, коло Станіслава”². Це були родинні місця І. Сеньківа, і

Берлінського університету. Одночасно з навчанням влаштувався на роботу у Державний музей німецької етнографії (з жовтня 1939 до кінця 1944). Після війни працював перекладачем в американському консульстві в Гамбурзі, науковим співробітником Державної бібліотеки м. Дортмунд. Помер 1 листопада 1993 року у м. Гамм (Німеччина) [9, с. 487-489].

¹ Усі перелічені населені пункти належать до Івано-Франківської області.

² Тепер це смт Єзупіль Тисменицького району Івано-Франківської області.

цілком можливо, що К. Гам, документально оформивши цю поїздку як офіційне відрядження, дав йому можливість відвідати батьків, адже в лютому 1943 року відбувся перелом у війні і німці почали відступати.

В експедиції І. Сеньків рекордував щонайменше 23 валики, на яких схопив інструментальну музику та народні пісні. Окрім рекордування народних мелодій, збирач у польових щоденниках принагідно фіксував й різні етнографічні спостереження.

Відразу ж після повернення з експедиції з валиків виготовили гальванопластичні копії. Це була не лише „прощальна” українська дослідницька подорож І. Сеньківа, а й „останнє зібрання, здійснене перед евакуацією Берлінського фонограмархіву” [18, s. 376].

Сьогодні у фонограмархіві знаходяться 20 гальвано-матриць та 20 копій валиків із цієї експедиції. Оригінальні носії, за винятком циліндра № 5, не збереглися. Та й той, як зазначено в описі колекції, розбитий. Оскільки в архіві немає його копії, він, ймовірно, був пошкоджений ще тоді, коли виготовляли матриці. Подібна ситуація з валиками під номерами 3 та 18 – в архіві їхні дублікати також відсутні, а за документами – валики розбиті. Мабуть, і вони були бракованими ще до копіювання. В Етнографічному музеї міститься також письмова документація, звіти й етнографічні коментарі з цієї експедиції [18, s. 267-268]. Колекція, на відміну від зібрання О. Зачиняєва, зареєстрована під прізвиськом її рекордиста – „Івана Сеньківа”.

Та у берлінському описі збірки І. Сеньківа є й низка нез’ясованих питань. Зокрема, у її назві зазначено: „Сеньків Карпати” („Senkiv Karpaten”) та й у визначені регіону, звідки були записи, також записано: „Карпати”. Однак, від вказаного в описі населеного пункту „Єзупіль, коло Станіслава”, доволі далеко до Карпат. Насправді це село знаходиться на Передкарпатті. Можна припустити, що оскільки І. Сеньків займався Карпатським регіоном, його фонограми й ідентифікували як „Карпатські”. Окрім того, оскільки матеріали дослідника стали останнім перед евакуацією надходженням до музею, то й не було часу вивіряти місце їхнього походження.

Цілком може бути й те, що у паспорті валиків записали населений пункт, до якого І. Сеньків брав квиток. Відомо, що навчаючись у Станіславській гімназії, саме до Єзупіля він доїжджав поїздом, коли повертався до батьків [9, с. 487]. Імовірно, якраз до Єзупіля дослідник і приїхав в останній своїй „українській” поїзді. Детальніше вивчення документації, яка міститься у Берлінському фонограмархіві, колись, можливо, і дасть відповіді на ці та інші запитання.

Отож, у Берлінському фонограмархіві українську народномузичну традицію першої половини ХХ століття сьогодні презентують дві невеликі колекції фонографічних записів. Збірки цікаві тим, що знайомлять з вокальною та інструментальною традицією як Наддністрянської, так і Наддніпрянської України. Автори записів – О. Зачиняєв та І. Сеньків – не були музичними етнографами і, правдоподібно, лише принагідно цікавилися народною музикою. І хоча їхній доробок не дає змогу вповні оцінити потужність фонографічної праці когорти українських звукових документалістів першої половини ХХ століття, дякуючи подвижницькій збирацькій діяльності саме О. Зачиняєва та І. Сеньківа, український музичний фольклор представлений у одному із найстарших та найбільших фонографічних архівів світу.

Список використаних джерел

1. Денисов В. Вклад немецких ученых в сохранение звукового наследия удмуртского народа. [Электронный ресурс] / Виктор Денисов. – Режим доступа : <http://udmurt.conf.udsu.ru/report?node=1261367701> (Режим доступа : 10.11.15).
2. Эвальд З. Зарубежные фонограммархивы в характеристиках их руководителей / Зинаида Эвальд // Советский фольклор : сборник статей и материалов. – Москва ; Ленинград, 1936. – № 4–5. – С. 467-474.
3. Зачиняев А. Об эпических преданиях Орловской, Курской и Воронежской губерний / Александр Зачиняев // Известия Отделения русского языка и словесности. – Санкт-Петербург, 1906. – Т. II. – Кн. 1. – С. 147-171.
4. Квітка К. Кабінет Музичної Етнографії Всеукраїнської Академії Наук: Його здобутки і завдання / Климент Квітка // Побут. – Київ, 1930. – № 6, 7. – С. 5-22.
5. Квитка К. Музыкальная этнография на Украине в послереволюционные годы / Климент Квитка // Этнография. – 1926. – № 1–2. – С. 211-221.
6. Луканюк Б. Зібрання Бели Бартока на Закарпатті / Богдан Луканюк, Юрій Яцків // Шоста конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель : матеріали. – Львів, 1995. – С. 54-65.
7. Магид С. Список собраний фонограмм-архива Фольклорной секции ИАЭА Академии Наук СССР / Софья Магид // Советский фольклор. – Москва ; Ленинград, 1936. – № 4–5. – С. 415-428.
8. Отчет А. И. Зачиняева об изучении народного творчества Воронежской и Подольской губерниях // Отчет о деятельности Отделения русского языка и словесности императорской Академии наук за 1910 год. – Санкт-Петербург, 1910. – С. 57-62.

9. Сеньків І. Гуцульська спадщина. Праці із життя і творчості гуцулів / Іван Сеньків. – Київ, 1995. – 510 с.
10. Кирило Стеценко. Спогади, листи, матеріали / упорядкування, вступна стаття та примітки Євгена Федотова. – Київ, 1981. – 480 с.
11. Поточняк А. Українські фонографічні записи народної музики в Бібліотеці конгресу США / Дарія Небеш, Антоній Поточняк // Етномузика : збірка статей та матеріалів на честь 125-ліття Климента Квітки / упорядник Богдан Луканюк. – Львів, 2006. – Ч. 1. – С. 117-130. – (Наукові збірки Львівської державної музичної академії ім. Миколи Лисенка ; вип. 12).
12. Фонографические записи Э. А. Вольтера (1908). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.genling.nw.ru/baltist/archives/VolterPH/VolterPH.htm> (Режим доступу : 25. 10. 2015).
13. Bagnowski P. Zaczęła się era fonograficzna! / Paweł Bagnowski, Katarzyna Janczewska-Sołomko. – Warszawa, 2003. – 16 s.
14. Chybiński A. Etnografia muzyczna na III. Międzynarodowym kongresie muzycznym w Wiedniu (25-29 maja 1909) / Adolf Chybiński // Lud. – Lwów, 1910. – Т. 16. – З. II. – S. 160-178.
15. Koch L-Ch. The Berlin Phonogramm-Archiv: A treasury of sound recordings / Lars-Christian Koch, Albrecht Wiedmann, Susanne Ziegler // Acoustical science and technology. – 2004. – № 25 (4). – P. 227-231.
16. Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942 / The Phonograms of Lithuanian Ethnographic Music 1908–1942. Sudarė ir parengė / edited by Austė Nakienė, Rūta Žarskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. – 133 p. + CD-ROM.
17. Stumpf C. Das Berliner Phonogrammarchiv / Carl Stumpf // Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik. – Berlin, 1908. 22. 02. – S. 225-246.
18. Ziegler S. Die Wachsylinder des Berliner Phonogramm-Archivs / Susanne Ziegler. – Berlin, 2006. – 512 s.+ CD-ROM.

Ирина Довгалиук. Фонографические записи украинской народной музыки в Берлинском фонограммархиве.

Среди многочисленных фонограмм традиционной музыки из разных уголков мира, в Берлинском фонограммархиве Государственного этнографического музея находятся два фонографических собрания украинских народных мелодий. Их авторы – Александр Зачиняев и Иван Сеньків. В статье представлены эти коллекции и изложено историю их появления.

Ключевые слова: Берлинский фонограммархив, фонографирование народной музыки, Олександр Зачиняев, Иван Сеньків, Эдуард Вольтер.

Iryna Dovhalyuk. Phonographic recordings of Ukrainian folk music in Berlin phonogram archive.

Phonogram recordings of Ukrainian folk music, gathered during the first half of the XX century by Ukrainian and foreign musical ethnographers, are now not only in Ukrainian phonogram archive. Among the archival institutions, where are rare soundtracks of Ukrainian folk music – one of the oldest institutions in the world – Berliner Phonogramm-Archiv am Museum für Völkerkunde, Staatliche Museen zu Berlin, Stiftung Preußischer Kulturbesitz.

In phonogram archive stores two collections of folk melodies gained Ukrainian researchers. One of the collections owned psychophysiologists, poet, folklorist, ethnographer, teacher Olexander Zachynyayev (pan Skovoroda-Zachynyayev, 1877–1930).

In the first decade of the XX century the collection of O. Zachynyayev rollers got to Phonorecordings collection, stretched before the First World War by linguist, ethnographer, folklorist and archeologist Eduard Voltaire. He was the first head of phonograms archives – Audio Library First Slavic Department of the Library of the Imperial Academy of Sciences, founded in 1909.

E. Voltaire forged links with the Berlin phonogram archive and agreed to copy existing Petersburg phonograms. Among the rollers were O. Zachynyayev records. Under the agreement, a set of copied tracks left in Berlin, the other – transferred to St. Petersburg. During making duplicate all records were assigned numbers and signatures. Ukrainian rollers were ciphers: „KLR WO I-IX = Kleinrussen Wolter”.

Now the Berlin phonogram archive contains galvanic matrix and copies of phonograms of 9 rollers, recorded by O. Zachynyayev. The collection dates back to 1908 year. Entries are among the materials under the title - „Collection of Voltaire” („Sammlung Wolter”). In 1930 soundtracks of four carriers in this collection (№ 1-3, 9) transkrupted by Peter Panóff.

In Berlin the archive is also a collection of Ukrainian folk music, which belongs ethnographer, historian and folklorist, researcher of the German State Museum of Ethnography, Dr. Ivan (Joan) Senkiv (1913–1993).

I. Senkiv studied at the University of Berlin and worked as a researcher of the Eurasian Department of the State Museum of German ethnographer. I. Senkiv led a number of expeditions to Galicia. His last expedition I. Senkiv held from 1 to 20 August 1943. In the column „Location record” stated – „Yezupil, near Stanislaw” (now – Ivano-Frankivsk region).

In the expedition I. Senkiv held phonograph. In the field he has recorded at least 23 pins, which grabbed instrumental music and folk songs. In the field he recorded diaries and various ethnographic observations. Immediately after the returning from an expedition to Berlin he made from the plastic rollers galvanic copies.

Today phonogram archive is galvanic matrix and rollers 20 copies of this expedition. The original media, with the exception of number 5 cylinder (which is broken), did not survive. The archive copies are no pins number 3, 5 and 18. The collection is registered under the name of recorder – „Ivan Senkiv”.

Key words: Berliner Phonogramm-Archiv, photographing folk music, Olexander Zachynyayev, Ivan Senkiv, Eduard Voltaire.